

SUECICA REDIVIVA

A Collection of Facsimile Reprints
of Swedish Books

1

ANDERS SPARRMAN

A voyage to the Cape of Good Hope
towards the Antarctic Polar Circle
round the World and to the Country of
the Hottentotts
and the Caffres
from the year 1772—to 1776

In two volumes

Volume I

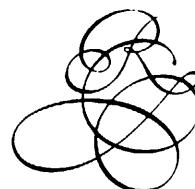
Rediviva Publishing House
Stockholm

ANDERS SPARRMAN

Resa till Goda Hopps-Udden
Södra Pol-Kretsen
och
Omkring Jordklotet
samtid till
Hottentott- och Caffer-landen
åren 1772-76

Del I

1783

Bokförlaget
REDIVIVA

STOCKHOLM 1968

pp. i-xv, 1-266

hvita öfver ryggen, utmärka ett flags hot, hvilket mot andra fiender än Människjan, torde något kunna uträffa.

Kropps-ställningen under det högsta af sprången, var åtskillig. Ibland såg man Djuret, med ryggen i en boga uppåt, hufvudet ned, och alla fyra fötterna tillsammans. Ibland stod ryggen i en svank, så att buken bugträdde nedåt, hvorigenom næcken och gumpen kommo tämligen nära hvarannan, samt fram- och bakfötterna så mycket mer åtskildes.

Genom jagande låto dessa Djuren snart åkingra sig, så att jag inom korrt ej hade flere än 2 eller 3 att förfölja. Annars få snart hela skåcken fått något försprång, stannar den och vändar sig om, att se på sin förföljare. Det är nästan i sådan ställning, som Djuret på den bifogade ritningen föreställes, samt såsom tillika något utbredande det hvita öfver sin rygg och gump.

Spring-bockar åro för öfright ganska snäbbfotade, så att en dugtig och mycket hårdig Jagt-håst skulle fordras att taga fatt dem. De åro annars ej mycket skygge, utan låta stundom en Skytt till fots eller till häst komma inom håll på sig. Köttet är välsmakande, och har en mera saftig och fin samt mindre vild smak, än de andra Gazellers. Mig berättades, att då torrare

år

är längre in uti Africa infalla, skola Spring-bockar i otalig mängd begifva sig föder ut mot Capska Colonierna, samt hålla merändelns sin våg rått fram, tills de mötas af halvet, då de åter skola vända om samma våg, och af många Lejon blifva efterföljde.

Herr PENNANT kallar detta Djur *Vhite Antelope*; Herr PALLAS kallar det *Antilope pygargus*. Syss. Naturæ nämner ett Djur under namn af *Capra cervicapra*; och det kunde tros, att dermed menas Springbocken, efter som en någorlunda motsvarande ritning hos Herr HOUTTEIN citeras, men det öfriga tyckes strida deremot, i synnerhet den alldelens olika figur hos DoddART, hvilken såsom god anföres. Namnet *Cervicapra*, såsom betecknande en medellört imellan Hjortar och Getter, kan dessutom lämpas på hela Gazell- eller Antilop-slägten.

Sedan vi skutit Spring-Bocken, nödgades vi fem närrer, vid så uselt vattningsställe, som nämnde *Quammedacka* är, ännu uthårda, emedan den Tvåhornade Rhinoceros (*Rhin. bicornis*) på trakten häromkring sades ega sitt förnämsta tillhåll. Min nyfikenhet var så mycket större och billigare, att få skjura detta anseelige Djur, som det hittils för Naturforskare endast blifvit bekant af de dubbla hornen, som tid

ester annan blifvit till Europa bragte, och i Cabinetter bevarade.

KOLBE säger sig väl hafva sett *Rhinoceros bicornis*, men sedan han utom en fabelakrig berättelse om densamma, i ritningen föreställer Svansen nästan så yfvig, som på en Ickorn, så är såkert, att denne Auctor i detta, så väl som många andra mal, är blot ett Echo af vissa okunnigi Invånares opalitliga berättelser. Jag var så mycket märnare om att få anatomicera den tvåhornade Rhinoceros, som man försummat all invärtes undersökning på den enhörnade, oagtadt den både till Portugal, Frankrike och England, flere lärskilda gånger blifvit förd och för någon tid där lefvande blifvit bevarad, samt för öfrigt tämligen väl beskriven och ritad, färdeles uti *Philos. Transact.* af Herr PARSONS. (Se åfven häroin ett Utdrag af min Journal i Kongl. Sv. Vet. Acad. Handl. år 1778, p. 307, jämte ritning på Rhinoceros). Huru min önskan lyckades, skall rätt nu omtalas.

Den 18:de om morgonen kl. 7, var Therm. 60 gr. (Sv. Th. 15 $\frac{2}{3}$), eft. midd. kl. 3 var den 84 (Sv. Th. 28 $\frac{2}{3}$). Jag hade i dag ett godt tillfälle att skjuta åtskilliga små rara Foglar, hvilka på så torr och vattenlös nöjd, under det hetaste af dagen nödgades hitkomma till att våga sin blod för några Vatten-droppar, som de behöfde för sig

sig sjelfva och för Ungarna uti sina Näcken. Ånskört flere af dem ej kunde undgå, att mellanåt läras och horitskråmas af skäffen, samt alltförvärl kunde se Skytten, jämka de sig åter smänningom ned till varren-kanten, för att som hastigast doppa sina näbbar för en brännande törst, under det de, med ett oroligt qvitter, liksom tycktes både beklaga sin vådliga belägenhet, och förebrå mig min grymhet. Denna Scene i sig sjelf rörande, hade desto mera nu bort verka på mig, som jag i anseende till hettan och det dåliga vattnet, drogs med nästan en jämn feber-törst. Dock i jämförelse med folkrika och befästade Städer, hvilka man ofta endast af begär att behärrska, icke gör sig samvete af att både med hunger och törst tvinga och belägra, hvad åro icke några Foglar för ett lappri tänkte jag å andra sidan, samt fortfor att påfinna många skenfagra skål, som kostade ännu flera Foglar livet, endast att jag deribland måtte finna någon rar; så fallen är Människjan till grymhet och tyranni, samt att urlägta det.

Följande midnatt väktes vi af ett Lejons ryttande, och bragtes till eftersinnande, att vi för detta Villdjuret kunde blifva ett lappri, såsom de nyss omtalte Foglar för Naturforskaren. Våre Oxar och Hästar visste sig nu långt oroligare, än förra gången

gen då flere Lejon hördes ryta på en gång; och Hundarne tordes icke heller nu skälla, utan med svansen mellan benen kröpo tätt intill Hottentotterna, hvilka af denna anledning rörde desto litigare i sin eldbraså, hålst de togo för afgjordt, att Lejonet då närmare spionerade oss, och förmödligens icke skulle lemlna oss obesökte. Som de åfven trodde att Lejonets ögon på tämligt afstånd i mörker kunna skönjas, sågo de noga derefter, för att af dem kunna upptäcka, från hvilken kant de hade att vänta Rof-djuret, och bereda sig att taga det emot.

Herr IMMELMANS och min belägenhet, var måst critisk, som den hade afronten förut blifvit wer efter beqvämlighet ån försigtighet utvald. Vi hade då lemnat Vagnen, såsom ett nu mera qvalmigt sof-ställe, och båddat oss på andra sidan af samma buske, vid hvilken Hottentotterne lågrat sig kring en eldbraså. Vi hade dock hittils där sovit bredvid hvarandra och Gevären, men funno det nu rådligast, att oagtradt faran för Scorpioner och Ormar, samt obeqvämlheten af en ojämnn och stubbig mark att hvila på, trånga oss längre in i busken, och hålla Böllorna tillreds i vår famn; ty att nu gå härifrån till Vagnen, var högst vådeligt, och att trånga oss till Hottentotterna vid eldbraså, skulle hafva synts fegt och varit i sjelfva ver-

verket både smutsigt och besmittligt. Imedlertid, hade Lejonet efter all anledning, samma natt druckit ur den Kållan, som var ett litet stenkast ifrån oss, churu det nu felades hunger eller mod nog att göra anfall.

D. 19:de var Therm. 60 gr. (Sv. Th. 15°), kl. 12 var den 84, (Sv. Th. 28°), kl. 3 e. m. 95, (Sv. Th. 55), där den var ståld under tåltet af min Vagn Jag fann häröromkring ett flags Portulaka, något segare än den allmänna cultiverade, och med helt smala ljusgröna, en å två tums långa blader, (*foliis linearibus, marginib. ad rachid. revolutis, Caule herbac. superius subquadrangl.*) Som jag medbragt ett halfstop Åtacka i reserv för *coup de Soleil*, använde jag en liten del härav, jämte litet puder-läcker, för att traktera mig med Sallad, hvilken dock blef nog seg och gråslik. En af mina Hottentotts Boshiesmän, som blef denna anträning varse, gjorde tecken, att jag börjat vid galen ånda på Växten, han gräfde i stället upp Roten, hvilken oagtradt rå, var smakligare, och något mjölkaktig, samt *fufformis, albid. sesquipalm. diametro sesquiunciali*.

Vid ett annat tillfälle, lärde jag af samma mot vanan communicativa Hottentott, att rå roten af *Da-t'kai* (se ofvan p. 419) en

en här tämmligen allmän Buske af *Mesembryanthemi*-slägte, är verkligen smaklig, af en sötaktig substance, som kunde fugas eller skiljas ifrån det trådaktigare väsende eller fibrerna, hvilka den tillika innehöll. Jag satte så mycket mera värde på dessa fynd, som lättligen händelser kunnat förefalla, att vi behöft dessa Växter mot svält. Africaniske Colonisten, mycket mer senfårdig att utforska Växternas egenskaper, än att inkräkta sjelfva Landet, var ännu okunnig om dessa Rötters nytra. De Hottentotter som följt mig ifrån *Svellendom*, kände dem ieke heller, och Boshiesmans-Hottentotterne sjelfve voro nu för late att gråfva derafter, då de kunde få godt som göda sig med kött.

Den Hottentotten som båst kunde skjuta, hade i dag för dagningen begifvit sig på jagt, jämte 2:ne af de andra, af hvilka den ene var dess beständige Vapendragare, på det att Skytten sjelf, fri från bördan af Gevärer, skulle vara så mycket mindre darrhåndt, och mer uthvilad, då det kom an på att bekrypa och skjuta, eller ock, att springa sig fri för Villibrådet. Derimellan fände han ock Vapendragaren ofta, att spiona efter det och dess spår.

De tre Hottentotterne jag nämndt i dag utgångne, kommo mot aftonen tillbaka, och helt

helt vanmäktige satte sig vid Källan att svalka sig. Jag frågade dem flere gånger, om de skutit något, hvartill de sert omsider svarade: selar väl här Villibråd på dessa flätter; och ändteligen låto de mig indirekte förstå, att de skutit 2:ne Rhinoceros. Jag nämner detta så omständligt, såsom exempel på en slags förbehållsamhet hos Hottentots-Nationen, hvilken några Colonister intygar, och jag åfven sjelf funnit. När t. ex. någon ting besynnerligt håndt, undviker Hottentotten gerna, att tala derom de första dagarna, och då det ändteligen skall ske, förer han saken fram med ett omsept, eller som Colonisterne kalla det, med en vridning (*draaij*). Oftast framvridet Hottentotten sälunda sin berättelse eller underåttelse alldelers för sert fram, då den tjenar mer att göra en harmfen. Jag var dock imedlertid ganska väl tillfreds med tidningen om de dödskutna Rhinoceros; önskade allenast min Hottentott velat säga mig till, att jag kunnat medfölja, och se Djuret lefvande. Denna önskan uppfylde likväl sedanmera flere gånger.

Den 20:de om morgonen bittida, red jag och Herr IMMELMAN till de två dödskutne Rhinoceros, och 4 af Hottentotterne medföljde.

Vi sågo många *Quaggas* och *Haartebeests*

beestes på vägen, samt jagade efter *Bosch-Värkens*, se pag. 416, men uppehöllo oss i synnerhet med att lura på en tropp *Elands Antilope oryx*. Tab. I.), så att vi ej förr än kl. 10 till de döda Rhinoceros framhunno.

Det var vid pass omkring samma tid gärdagen, som de af ett enda skatt hvardera i det medlersta af sina lungor fått sin bane. De lågo en liten fjerdingssvåg ifrån hvarandra, bågge framstupa eller på sin buk och framknän, de bakre benen vette framåt, och stödde kroppen på ymse sidor. Mitt första företagande blef att atteckna och afmåta det mindre Djuret i denna ställning, hvilken jag sedan i anledning af flere lefvande, som jag sett, ändrat till en gående ställning.

Att snarast finna kropps-skapnaden och delarnas förhållande sig imellan, kan man se den här bifogade Figur, Tab. 5. Man föreställer sig härtill, dersamma eller mindre Djurer hela $11\frac{1}{2}$ fot långt, 7 fot högt, af 12 fots omkrets eller tjocklek, och för öfrigt till sin kroppsmassa ibland de tyrförade Djuren, det 3:de i ordningen från Elephanten, samt Hornen undantagne, alidéles obekant m. m. Man läser då något när finna, hvad högtidlighet för en Naturforskare, åsynen och un-

undersökningen af detta Djur borde åstadkomma.

I bland det som först och förnämligast ådrog sig min uppmärksamhet, var att huden på detta Species, saknade stora fällor eller vek, som enligt beskrifning och ritningar, som man gifvit på *Rhinoceros bicornis*, förvårvar honom ett utseende att vara täckt med harnesk. Endast på den mindre Rhinoc.-huden, och det blott alldraöfverst bakuti nacken, kunde förmåras ett litet vek; men detta tycktes mig tillkommet af hufvudets stödande mot märken, hvarigenom det fördes något bakåt.

Huden var för öfrige halftannan tum tjock i ryggen, men något tjockare på sidorna, eharu där mindre compact. Till vtan var den skräflig och knottig, ej mycket olit Elephantens; men af en mera compact sammansättning, samt ganska hård, då den är torr. Till färgen var den askgrå, då man undantager ljumskén, därest den är mycket mindre tjock, nästan helt flät och människjofärgad.

Mulen eller Nosen spetsar sig tillsammans ej allenast ofvan och under ifrån, utan även ganska märklig på sidorna, nästan såsom på en *Skylpadda*. Öfra läppen är något längre, ögonen smä och insunkne.

Hornen, churu af andra vidlyftigt beskrifne, fordra dock ånnu här åtskilliga tilläggningar, för att rått blifva kände. Bågge könen hafva dem af lika skapnad, och någorlunda lika storlek, dock har jag tyckr, att denna ej alltid varit proportionerad efter kroppens. Ej heller är det något stadgeadt förhållande i storleken, mellan det främre och eftersta hornet, undantaget att det främste alltid är störst.

Det eftersta, hälst på äldre Rhinoceros, befinnes merändels nött på ett eller flera fåt, men ej så det främre eller större. Detta styrker något Hottentotternas och Colonisternas sågen, att Djuret brukar endast det korrtare till de åtskilliga rötters uppgräfvande, som till en del skola vara des föda, och att det främre eller större hornet då kan vikas till en sida. Man berättade mig åfven, det hornen på en lefvande Rhinoceros, voro så rörliga, att då Djuret liksom gått i sin vårdslöshet, man sett och hört bågge hornen slinka och slå emot hvarannan. Hvad som något vidare tyckes gifva styrka till denna berättelse, på hvilken jag likväl i flere hånleenden tviflar, är Hornets särdeles det främres urhålkade eller concava Basis, hvilken lik en *cavitas Glenoides*, i vissa ledgångar passar emot, och innehåller en kullrigitet på Cranium. Med myc-

mycken möda skuro vi hornen lösa derifrån genom den sene-och broskaktighet, medelst hvilken de vid Cranium voro fästade, och hvaraf ånnu lemningar kunna ses på de horn, som jag medbragt. Hade jag förr haft anledning af någon berättelse om hornens rörlighet, skulle jag ej underlätit att efterse, huruvida ledgången kunnat af detta till nödiga muscler och senor bestyrkas. På den äldre af de Rhinoceros, som nu voro skutne, och hvars Horn jag i Kongl. Vet. Acad. Cabinett bevarar, är nötningen på det eftersta hornet ganska märklig; åfven har jag funnit den sådan på andra Rhinoceros-horn, som i Cap v. 10 till salu, men på den yngre af de Rhinoceros, som jag anatomicerade och här egentligen beskrifver, förmärkes ingen sådan nötning. Skapnaden af Rhinoceros hornen är i allmänhet någorlunda conisk, med spetsfarne något bakat lutande, som bifogade Tabell utviser, och ånnu mera distinkt kan ses af en figur hos Herr KLEIN, som föreställer ett par Rhinoceros - horn i naturlig storlek.

Till sammansättning och väsende tyckes Rhinoceros-hornen bestå af parallela hornaktiga fibrer, som på nedra hälften, hälst på bakre sidan af främre hornet, och till större delen af det bakre på flere ställen

sticka ut, med det yttersta af sina spetsar, att ytan där blir skroflig, och ibland på somliga ställen för känslan ruggig, såsom på en hårste. Den öfre delen är glatt och flat såsom på Oxar.

Storleken af det främre hornet på den mindre Rhinoceros som vi skurit, var en fot långt, med 5 tums diam. vid basis. På den större var det halfannan gång så långt med 7 tums diam. vid samma ställe. Dock var denna Rhinoc. ej derföre i samma mon större. I K. Vet. Acad. Cabinet bevaras eljest ett par horn af *Rhinoceros bicornis*, af hvilka det främre är 22 tum långt, och det bakre 16. Distan-
cen dessa horn imellan, är knappast 2 tum. De skilja sig dock dermedelst ifrån de horn, jag i Africa dels fett och dels medbragt, att de är mera ljusa och raka, samt på sidorna plattade, så att i synnerhet det bakre, till sin öfre del framåt och baktill, fått nämligen hvassa kanter eller ågg. Dessa Horn lär ha haft kommit från Africas norra del, emedan de af Herr Baron och Envoyén *Emmanuel De GÉER* under dess resor blifvit i *Neapel* köpte, och sände till dess Herr Fader Baron och Hosmarskalk. De GIERS vackra Musæum, jämte hvilket de af dess Ånke-Friherrinna, Högválb. Fru *Charlotta C. RIBBING*, till Kongl. Vet. Academ. blifvit skänkte.

Dju-

Djuret kan sägas aldeles hårbart, dock är endast några glefa, mörka, vid pälss tums långa borstlikta hår i brädden eller kanten af öronen, jämte några ganska få mellan och omkring hornen. Likaledes vid yttersta spetsen af svansen. Denne är vid pälss af en tummes tjocklek, ifrån sin basis småningom aftagande till spetsen, hvilken är framåt och särdeles bakåt något utvidgad samt rundad, men på sidorna plattad. Det är just på den härst formrade kanten, som en eller en half tums långa och styfva hår befinnas. De af dem, som vetter mot Djurets hårda kropp, är märke-
ligen afnötte.

Fötren hafta såsom ritningen utviser, föga större omkrets än benen. De är fram till försedde med 3:ne ej mycket utstående hofvar, af hvilka den medlersta är störst och mera rundad. Inunder består hvardera foten af en mera calleus hud, likasom på Elephanten, samt är, då man undantager kanterna, som formeras af hvardera hofven, jämte en échancrure i hålen, till sin figur nägorlunda cirkelformig.

Jag valde den mindre Rhinoceros till anatomicerande, så väl som till beskrifning och ritning. Jämte mitt Manskap, inalles 5 personer, förmådde vi ej att röra honom ur fläcken, då jag för mera beqväm-

I i 2

lig-

lighets skull bød till att vältra honom på ryggen. Detta hårrörde dock mycket deraf, att mina Hottentotter vero alltför lue och ovillige hjälpare. I den ställning derföre, som det obåkiga Djuret låg, uppsku-ro vi dess vänstra sida, och horrtogo en ansenlig flisa af den tjocka huden. Detta kunde ej verkställas utan mycken möda och våra knivars ofta förnyade brynande.

Ånsköt Djuret legat öfver 24 timmar, och en blodfragge pôste utur sâret, så hade dock köttet af den tjocka huden hittils blifvit bevaradt för rôta. Vi stekte deraf genast på glöden. Det smakade i mitt tycke mycket lika Svin-kött, men var mycket grôfre. Under detta hoggo vi med hand - y an en öppning på Ref-benen: med slitande och skärande hulpos vi åt att utt mina buk-ca-viteten. Jag gjorde som skyndl m ast rit-ningar, afm tning och beskrifning öfver dessa delar, hvarefter Diaphragma borrtogs, och en naken Hottentott till h lfsten inkr p i aset, för att uttaga lungorna och hj rrat.

Som Djuret egentligen fått sin bane af sk tter i de stora lung-ådrorna, så hade dessa delar af någon r ta redan blifvit an-komne. Lungor, lefver och Mjälte ha-de ej länge varit i öppna luften, förrän de b njade p sa och fermentera. Starka het-tan

tan af Middags - solen, t rft och stank, gjorde snart mitt företagande högst vi-drigt och farligt, imedlertid utr nte jag följande.

Rhinocerotis bicornis in lv r likna l som jag kunde tycka, närmast H stens. S le-des h rer detta Djur, oagtadt det med horn  r försedt, ingalunda till de idislande, utan till dem, hvilka man räknar att vara af ister-kynne.

Magen liknade n gorlunda H stens, men ännu mera Människjans eller Svinets. Den var 4 fot lång, (som jag nu, sedan Djuret af mig beskrevs i Kongl. Vet. Acad. Handl.  genfunnit i mina Annotationer), och af 2 fots diameter, derifrån vidtog en Tubus intestinalis af 14 Sv. alnar eller 28 fot, med en half fots eller ett qvarters dia-meter. Denna tarm - canal  ndades $3\frac{1}{2}$ fot ifrån bottnen af en stor C ecum, om jag f r kalla den, hvilken i sin början var af samma vidd, nämligen två Sv. fot, såsom m gen, men något mer än dubbelt så lång, nämligen $8\frac{1}{2}$ Sv. fot, sittande vid rygg-ra-den dubbelt upph ftad, hvarefter den sedan affsmalnade, till ett qvarters vidt, samt en och en half fots långt *rectum*.

Njurarne voro af en fots diameter, Mj lt-en knappt en fot bred, men två alnar lång. H j rtat en och en half fot långt, och på

bredden ej mycket mindre. Den högra längans Lob var tecknad med en incisur, för öfrightt osölt, samt af 2 fots längd. Den vänstra bestod af 2 Lober, af hvilka en liten var närmast hjärtats basis. Lefren befanns ifrån höger till vänster af $\frac{1}{2}$ fots bredd, till sin djuplek eller uppifrån nedåt, såsom hängande i Djuret då det står, $2\frac{1}{2}$ fot. Den bestod af tre större, nästan lika stora, väl åtskillde Lober, och dessutom af en liten Lob, hvilken var lika som en fots utskått ifrån lefrrens concava sida, vid middden af dess öfra kant. Ingen Gallblåsa eller tecken dertill kunde märkas. Derutinnan liknar Rhinoceros Håsten. När jag då slutligen skulle lemma Rhinoceros, öppnade jag dess väl stinda mage, för att utröna hvad Djuret brukade förtåra. Dess innehåll var alldelos osmält och helt friskt, bestående af söndertuggade rötter och qvisstar, af hvilka någre ännu befunnos så stora som fingerstumpar; till en stor del hade Djuret åfven åtit succulenta växter, af hvilka jag tyckte mig igenkänna en och annan stråf samt taggig. Hela detta innankrämer spridde ifrån sig en rätt stark och ej obehaglig kryddluckt, som till en stor del fortog den stank, som uppkom ifrån de ruttnade innanmäten. Någon särdeles mig okänd Växt eller egentligen Rot, lärer förfäskat det måsta af denna kryddluckt? Uti sjelf-

sjelfva Djurets tråck, som häller 4 tum i diameter, och för öfrightt liknar Håstens, e-huru tårrare, förmärkes en myckenhet barkfjäll och trådfibrer, en egenläk, hvarpå Jägare gifva agt att kunna skilja den ifrån *Hippopotami*, hvilket Djur blott åter gräs. Jag räckte min hand uti Djurets half-öppnade mun, och befann tungan helt mjuk, tvärt emot hvad man inbillat sig, nämligen *quod lambendo trucidat*. Jag blef åfven ej litet förvånad att ej finna några framtänder på någondera af de ~~två~~ döda Rhinoceros, som jag examinerat, e-huru en af dem tycktes vara gammal; och i sjelfva verket, så har Djuret foga rum för framtänder, i det munnen framåt få mycket spetsar sig, att den där blott eger halvannan tumis bredd. Dessutom så behöfver det ej några, emedan läpparna är so som huden lika mycket hårdas, att växter och buskar dermed kunna afklippas, så mycket lättare, som den under kåken går inom den öfre, så att detta Species förmödligien kan lika få behändigt med läppen omfatta och i munnen föra sin föda, som Herr PARSONS anmärkt om *Rhin. bicornis*.

Det var mig nu ej möjligt, att skilja köttet ifrån Cranium och de öfriga benen, till deras undersökning. Jag hoppades att Örnar och Ulfvar, till min återresa skulle

lätta mig ifrån det besväret. Det skedde ock så, att jag kunnat medbringa Cranium i det närmsta complett af den minsta Rhinoceros, som jag anatomicerade. Det är efter detta, som jag lätit göra den bifogade ritningen, och som här förtjenar sin beskrifning.

Bägge käftärne tillhöra fogade i sin ledgång, hafva tillsammans baktill 19 tums högd. Ifrån nos-spetsen fram till 15 tums högd, längden ifrån samma nos-spets till Craniis eftersta kant, är i rät linea 23 tum, eller inemot två fot.

Att undvika vidlyftighet i beskrifningen, åberopar jag mig bifogade Figuren, Tab. 5. på det de öfriga delarnas proportion m. m. snarast och någorlunda deraf må kunna fattas. Det är på främre delen af *Os frontis*, som det mindre hornet är fåstadt, man lärer derföre af ritningen lättligen i-genkänna, att *Sutura Sagittalis* är boärtvåxt och huru *Os occipitis* formerar en tvär kant, hvarefter det stiger lodrätt ned till *Processus condyloides*, den ena af hvilka på ritningen vises.

Cavitetten för Hjärnen sträcker sig ej längre fram än *Ossa bregmatis*. De öfriga benen som omfatta den, är nog tjocka, så att ett så stort Djur som Rhinoceros, regeras i proportion af en nog liten

ten Hjärne. Cavitetten för densamma är blott knappa sex tum lång och 4 tum hög, till likapnaden ägeformig. För att vissare få veta dess rymd, fylldes den med årter, hvilka sedan mättes och befunnos utgöra blott $2\frac{1}{2}$ qvarter Svenskt mätt. För att finna proportionen mellan Rhinoceros-hjärnen och Människjans, fyllde jag åfven ett medelnsärtigt Människjo-cranium med årter, och fann att dertill fordrades goda $3\frac{3}{4}$ qvarter. Håremot är Näs-cavitetten på Rhinoceros anseelig, hvilket torde ej litet bidraga till detta Djurs noggranna luckt. Physiologer plåga åtmulstone förklara Hundens företräde i starkt väderkorn derutaf, att dess nerv-hinna (*Tunica Saeideriana*), för luckten, då den är utredd ifrån alla dess fällningar, som den gör uti den dertill konstigt byggda Näs-cavitetten, är så stor att den täcker hela kroppen, då deremot Människjans luckt eller Näs-hinna ej skulle räcka mera än till att betäcka hufvudet.

Sex utväxte Oxel-tänder förmärktes allenaft på hvarje sida i hvardera käften på de två åldre dödskulne Rhinoceros, och 5 allenaft på den minsta, som bifogade ritningen af densamma Cranium utviser, dock innerst i munnen förmärkes tecken till ånnu tvåne på hvarje sida, hvaraf den främsta hade börjat utväxa, men den eftersta är ånnu

ånnu måst aldeles instängd i sin hylsa. Här af följer att en aldeles utvuxen och gammal Rhinoceros åger 14 tänder i hvarje käft eller in alles 28.

På det främsta af *Os palati*, lärer Djuret ega ett tandligt utskätt, som på det Cranium jag medbragt, är förloradt. I anseende till afståndet från nedra käften, tyckes detta näpplingen kunna tjena till samma ändamål, som tänder vanligen plåga. Jag har att tacka Herr PALLAS för anledningen dertill, hvilket sedan jag skickat honom min ritning graverad, varit god att sända mig vackra Figurer på ett Rhinoceros Cranium, som Herr CAMPÉK meddelat för *Aëta Petro-politana*.

Det med prickar vid Cranium tecknade utmärker ungefär Hornens samt läpparnas ställning och låge.

Sedan jag osvan anfört, huru Rhinoceros af ett enda skätt kunnat dödas, följer att Rhinoceros-huden ej är så ogenomtränglig. BONTIUS har redan anmärkt, att Djuret med kula vanligen dödades. Herr BUFFON lärer ej gifvit ägt deruppå, då han efter GERVAISE säger, att huden vid och omkring öronen, endast för skätt är genomtränglig. Herr BUFFON tyckes af sig sjelf likväl dertill lägga Ögon och Boken. Det är väl sant, att Ely-kulor snarare plattas

tas mot huden än genomtränga, men att kulor el. cylindr. af Järn (*les Lingots de fer*) ej helt och hållt skulle kunna den genomtränga, tyckes vara en lika orimlig tilläggning af Herr BUFFON. Denna Illustra Auctors volumineusa Arbeten, behöfva ofta på detta sätt af mig rättas, och förtjena det så mycket snarare, som felen med det öfriga ej fällan med en behaglig skrifart utkladde, hafva verkligen i denna drägt intagit många med eu förtjusning, som endast sanningens renhet och en osörfalskad natur borde tillkomma. Herr BUFFONS lekande genie, har ock derföre ej annat kunnat än få mycket snarare intaga honom sjelf; men han såsom *de metier* en Naturens och sanningsens Tolkare, lärer derföre med så mycket mera nöje anse alla anmärkningar, som åro nödiga att rånsa Natur-låran.

Af denna orsak fortfar jag att berätta, det Rhinoceros-så väl som Elephants-huden kan genomstingas af spjut. Jag befallte en af mina Hottentotter att med sin Hassagaj göra försök på en af de dödskutna Rhinoceros. Ehuru detta vapnet är långt ifrån att vara slipadt, eller ega annan hvasshet än det fått genom sinidningen, så fick det dock genom ett visst handlag sådan drift, att det från 5 à 6 stegs afstånd, genomträngde den tjocka huden till en half fots djup i Rhinoceros-kroppen.

Hortentots- eller Caffer- Jägare plåga stjälta sig på både Elefanter och Rhinoceros då de sovva, och gifva dem flera sår på en gång. De efterfölja sedan Djurets spår på en eller några dagar, tills det förblött sig eller dödt af sina sår. Dock plåga de såsom skräcke, efter deras egen berättelse, nysl fôrut gifta ett eller annat spjut eller harpun, för att fåra så stora Djur. De behöfva då ej så många dagars vålamod för att kunna få falla på sitt rof. En Bond berättade mig, att han sett en Elephant på detta fått sårad och död inom dygnet.

Hvad Rhinoc. Unicornis i denna delen angår, så ändrar Herr BUFFON Tom. XI. inom få pagina sin mening trenne gånger. Pag. 177, utan att antöra auctoritet, häller Herr BUFFON Huden så seg, att den ej genomtränges hvarken af jägarenas Skjut- eller Ågg-gevår, (*ni de fer ni de feu du chasseur*). Pag. 181 i Noten åter, anförer, gillar och berömmmer han mycket Herr Mours berättelse, hvilken dock är stridande deremot; detta lärer icke desto mindre åter vara glömt, då pag. 195 (utan anförd auctoritet) förläkras att Spjut (*les Javelots & les lances*) ej kunna den genombåra.

Det är ej nog med att Herr BUFFON vill

vill hafva Rhinoceros-huden ogenomträngelig, han nekal den åfven pag. 178 all lags känsla (*privé de tout sensibilité*), och det utan någon anförd auctoritet eller anledning blott af eget infall. Med mittlig uppmärksamhet på Herr PARSONS stådade Berättelse i *Philos. Transact.* som Herr BUFFON citerar, tyckes han likväl bört få en annan öfvertygelse. Där anföres, att Rhinoceros emitterade Penis; då man med en halmtuffa gned honom under buken. Herr BUFFON anmärker ock sjelf, att Rhinoceros vältrar sig gerna i gyttja såsom Svinet; men kan väl detta instämma med en fullkomlig insensibilitet uti Huden. När den tjocka Elephants-huden till och med besvåras af flugstyng, hvarföre skulle då Rhinoceros vara alldeles känslolös. Skinnet under Månnisko-foten, churu tjockare än det öfriga, är derföre ej utan känsla. Den täta och soga väfnaden af Rhinoceros huden, åtminstone i ljumiken, eger kårl, blod och sät att kunna mätta Insester, som också verkligen föda sig deraf, nämligen det slags *Acari*, som jag upptäckt in *Regione pubis & inguinalis Quadrup. ejusdem*, och som fått ett rum i 7:de Tomen af *Mémoires sur les Insester*. Hudens tjocklek hindrar icke heller Rhinoceros att transpirera.

Djuret som annars plågar synas gratt, blir

blir snart svart, då det är mycket jagadt. Detta härrörer deraf, att den torrkade gytjan och dammet blötnar af sverren. Utom det man härom förlåkrat mig, tror jag mig själf en gång derpå sett tydligt exempel, då en af andra jagad Rhinoceros, på 40 à 50 steg nära oförmodadt passerade min Vagn lyckligen, utan att se och förstöra den samma. Detta Djur var mycket mörkare än någon af de 8 jag sett.

Af den anförde figuren på Rhinoc., och af hvad jag redan beskrifvit, följer, det Hr BUFFON pag. 186 i Noten oförflyktigt anklagar KOLBE att hafva beskrifvit det mindre hornet såsom sittande i rät linea bakom det andra och i pannan. *Alldrig kunna* säger han, *de två hornen sitta så långt ifrån varannan, ty på de horn som bevaras i SLOANS Museum, är allenaft 3 tums afstånd imellan det större och mindre.* Den ypperliga Zoologen förhåstar sig verkligen i denna anmärkning, och besinnar ej, att hvarje näsa och nos gränsar till en parna. Således då ett horn sitter på nosen af Rhinoceros, kan det andra sitta samt sitter verkligen i pannan. En så simpel figur som KOLBES, hadde varit tillräcklig att betaga all irrting i denna del.

För öfrigt är nödigt att varna, det ingen i anledning af Herr BUFFONS tanke om den

den enhornade Rhinocerotis parning, nämligen som skulle den ske *croup à croup*, må den på den tvåhornade Rhinoceros tillämpa; ty efter all sannolikhet är denna mening i anseende till bågge Species af Rhinoceros orimlig, emedan på de tvåhornade, som jag undersökte, Penis var så långt fram under buken belägen såsom på Hästar, men i jämförelse af storleken mycket korrtare. På den jag anatomicerade, var den allenaft 7 à 8 tum, som kan ses af det Specimen jag medbragt. På en efter utseende gammal Rhinoceros, var den ej större. Herr BUFFON, efter Herr PARSONS, beskriver Penis på den enhornade, ännu korrtare. Han nämner eljest ej ett ord om samma Membri belägenhet, utan endast stöder sin gissning derpå, att Djuret observerats böja Penis bakåt, och således kastar sin Urin i samma direction. Men detta har kanske varit en händelse vis felatig conformation, eller har det kunnat ske för snygghetens skull, hälst som t. e. Bicornis har ganska fin luckt, och tyckes ålåska snygghet, i det han väljer sig vissa ställen vid buskar att stalla på. Det kan ock vara, att Djuret eger en slags Musculus erektor, att styra en annan väg då det behöfves. Men jag fruktar att man torde ledsna, det jag få längre på en gång ordar om Rhinoceros; jag vill derföre vidare omtala honom på

finna särskilda förekommande ställen. Herr IMMELMAN ledsnade dock att bevisa anatomiceringen till slut, och begaf sig dertöre förut på hemvägen, för att undertiden hvälka och hvila under något dertill tjenligt tråd. För att komma, som han tyckte, en ginare väg, red han öfver en med buskar beväxt kulle. En Rhinoceros ruslade i detfämma emot honom, och hade han ofelbart bli vit af detta stora Djur förrampad, eller på dess nos jämte Hälten kaftad i lusten, om ej denne af skränsen fatt eldighet nog, att medelst några håttiga snedlpräng genom bu-skarna, föra sig och Ryttaren utur Djurets åsyn och våderkorn.

Det är att märka, det Djuret i jämförelse mot sin kropp, har små insunkna ögon, hvarmed det skall se blott otydlig, och endast i en låt linea framåt. Men till årfärtning för hvad som brister i synen, har det desto mera hjelp af sin luckt och hörsel. Minsta ovanliga buller kommer Rhinoceros dertöre att vara på sin vakt, och att längre, som man plågar låga, spänna upp öronen, stå och klippa med dem samt lyssna. Framför allt bör man agta sig, att åfven på någorlunda långt håll komma på vindsidan om honom, ty han felar då ej gerna att genast följa sitt våderkorn och antasta, såsom han åfven nu åmpade göra med

Herr

Herr IMMELMAN. Denna min Res-Kamrat, sedan han med plats undankommit, red en krok-väg, för att genom en liten dal komma på den rättare och läkkare hemvägen. Han fann mig då redan på densamma vid ett ställe, där jag åt mig och min Håst sökt skygge för den stärka solhettan, och öfverläg mina ritningar och annotationer. Han var ännu något andtruten efter sitt åtventyr, då han berättade mig detfämma, och jag avvundade honom till en del den lyckan, att för så godt köp hafva sett det massiva Djuret ifsvande, jämte dess rörelser inom sin tjocka hud m m men han hade sjelf i hast sett så litet deraf, att vi snart kommo öfverens, att rida upp på andra sidan af samma kulle, hvarifrån Rhinoceros jagat honom. Vi rånkte att derifrån få se Djuret på släffen, men för att icke med våra effluvia för det blifva röjde, i fall det återkommit till bu-skarna, så kastade vi stoft i luften, till att dermed noga undersöka vinden, och kunna rida accurat tvärt emot densamma. Vi voro dock icke långt komne, förrän min Håst började litet treskas, och åndteligen blifva nog istadig, på samma sätt som han förut i början betedde sig, då jag red fram till de bågge dödskutna Rhinoceros. Jag anmärkte detta för min Res-Kamrat, såsom tecken till att här torde vara några Rhinoceros;

K k 2

men